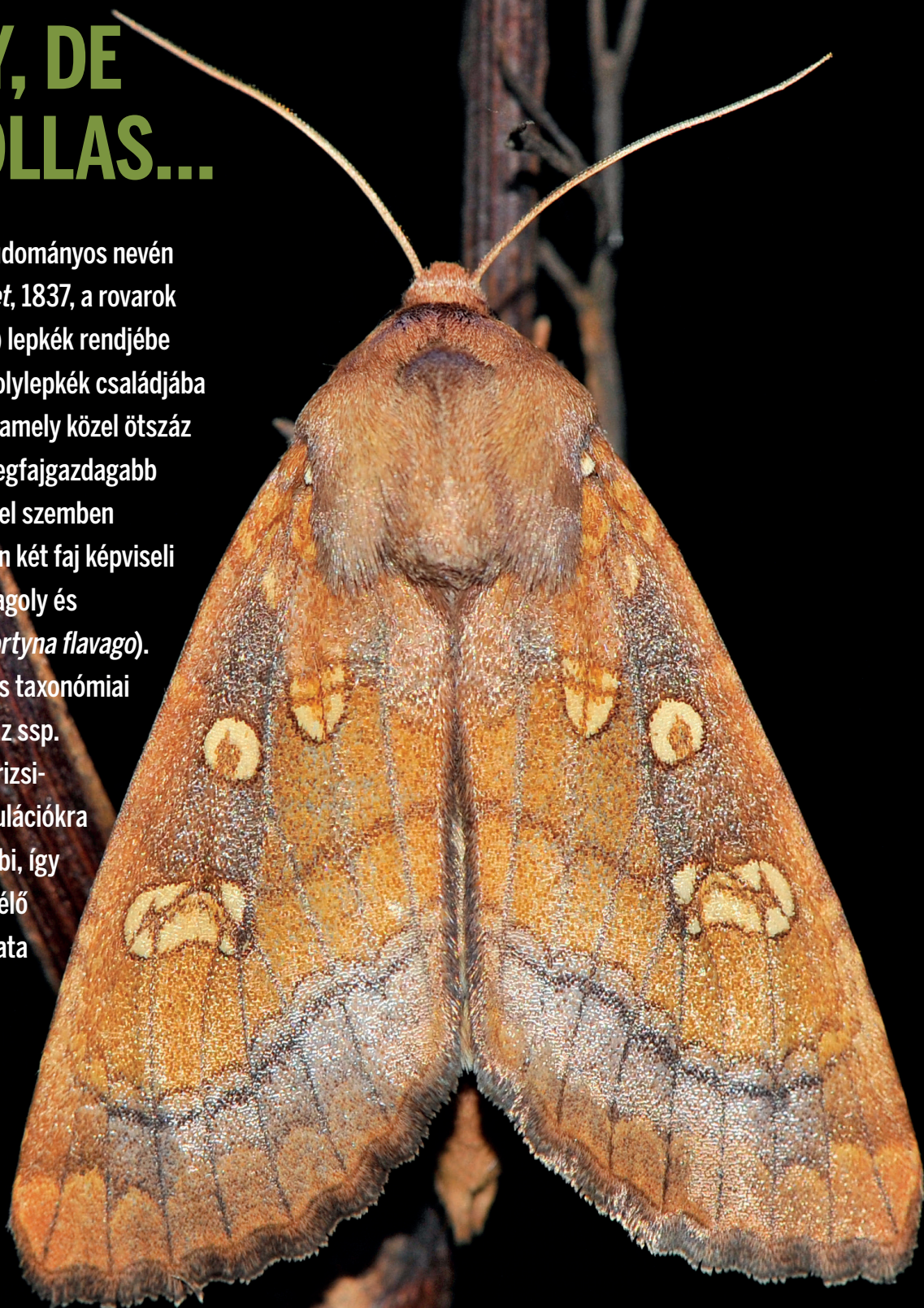


SZIKES RÉTEK ŐSZI LEPKERITKASÁGA

BAGOLY, DE NEM TOLLAS...

A nagy szikibagoly, tudományos nevén *Gortyna borelii* Pierret, 1837, a rovarok osztályának (*Insecta*) lepkék rendjébe (*Lepidoptera*) és bagolylepkék családjába (*Noctuidae*) tartozik, amely közel ötszáz fajával hazánkban a legfajgazdagabb nagylepkecsalád. Ezzel szemben a nemzetséget csupán két faj képviseli nálunk, a nagy szikibagoly és a bojtörjébagoly (*Gortyna flavago*). A faj jelenleg érvényes taxonómiai besorolását illetően az ssp. *borelii* törzsalak a Párizsi-medencében élő populációkra vonatkozik, míg a többi, így a Magyarországon is élő populációk a ssp. *lunata* alfajt képviselik.





A nagyobb termetű bagolylepkék közé tartozik, az imágó szárnyainak fesztávolsága 4–7 cm között változhat attól függően, hogy az egyed milyen ivarú, illetve mennyire volt optimális a lárvakori fejlődés időszaka. Küllemében az őszi színek dominálnak. A test és a szárnyak világos sárgásbarna színűek, az alapszínen helyenként sárgás, sötétbarna és fekete behintéssel. Az elülső szárny mintázata a jellemző „bagolylepké-rajzolat” szerint alakul, legmeghatározóbb rajzolati elemei az elülső szárnyon található körfolt, vesefolt és a csapfolt. A foltok kerete vékony, barna szegély, kitöltésük fehér, amelyben okkersárga rajzolati elemek találhatóak. A csapfolt jellegzetessége, hogy az ér és a belső keresztvonal majdnem szabályos kereszt alakban négy részre osztja. A hátulsó szárny alapszíne sárgás piszkosfehér.

A sziki kocsord virágaitól sárgálló mozaikos szikes rét

Fotó / Danyik Tibor

ország, Lengyelország, Macedónia, Magyarország, Montenegró, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Oroszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Szerbia, Ukrajna), a legnagyobb és leg-erősebb populációi mégis Magyarország területén, az Alföld keleti-északkeleti részén élnek. Európán kívül hiteles előfordulása csak Örményországban ismert.

Hazai állományainak többsége az Alföldön található, de ismert az Északi-középhegységből, illetve annak előteréből is.

VÁLOGATÓS FIATALOK

A nagy szikibagoly hazánkban monofág (egytápnövényű) táplálkozású rovar, vagyis egyedfejlődésének lárvaszakaszában kizárólag egy növényfajon képes fölnevelkedni. Magyarországon kizárólagos tápnövénye a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*), amelyben endofág életmódot folytat a fejlődő lárva. Európa más területein további kocsordfajokban (*P. longifolium*, *P. gallicum*) is képes kifejlődni.

A kis hernyók (lárvák) április közepe és május eleje között kelnek ki, fejlődésük kezdeti szakaszában a sziki kocsord hajtásainak levélkezdeményeit fogyasztják. Második és harmadik lárvastádiumuk idején már a tápnövény szárának belsejében – de még mindig a földfelszín felett – táplálkoznak, majd május közepe és július eleje között a gyökérzet felé fúrják magukat. A sziki kocsord gyökerében készített járatukból időről időre kikotorják a megrágott



Kedvezőtlen élőhelyi feltételek mellett, amikor nem állnak rendelkezésre magas szálfűvek, a nőtények más száraz növényi részekre is lerakják petéiket

Fotó / Deli Tamás

Az egyes populációk között, de nagyobb populációk esetében populáción belül is nagyfokú változást lehet megfigyelni az egyedek színében és méretében, az elülső szárnyak színe a világossárgától a rózsaszínen, a világos- és sötétbarnán, illetve a szürkésfehéren át egészen a mélybarnáig vagy a csaknem feketéig terjedhet.

MAJDNEM HUNGARIKUM

A nagy szikibagoly európai elterjedésű, közép-európai, Kárpát-medencei súlyponttal. Európa több országában megtalálható (Franciaország, Horvát-

A fejlődő hernyók jelenlétét eláruló kis rágcsalékkupac a tápnövény tövében

Fotó / Danyik Tibor





növényi részekkel kevert ürüléküket, amely a szár alján lassanként egy fehér-sárgásfehér színű, jól felismerhető, morzsalékos állagú kúpot alkot, ezt hívjuk rágás- vagy rágcsalékkupacnak. Egy gyökérzetben több hernyó is kifejlődhet. Gyakran előfordul, hogy a rágáskupacok a talajfelszín alatt találhatóak, főleg jól fejlett mohaszint esetén, de az extrém módon száraz, aszályos években is jellemző, hogy nem a talajfelszínre halmozzák ürüléküket. A bábózódás a természeti körülményektől függően augusztus közepe és vége között történik a hernyó által készített üregben. A bábbölcső pár centiméterrel a föld felszíne alatt helyezkedik el, selyemmel nem bélelt, és kirepülőnyílás vezet a felszín irányába.

A hím lepkék a nőtény által kibocsátott feromont követve találják meg párjukat, melyet fésűs csápjukkal érzékelnek

Fotó / Danyik Tibor

felében nagyon eltérő időjárású napok válthatják egymást, és komolyabb fagyok sem ritkák. Terepi megfigyelés szerint a párzás inkább a szürkületet követő órákban történik, míg a hímek aktivitása pár órás intervallumokban hullámzó intenzitású. Általánosságban a 4-5 Celsius-fokos levegő-hőmérséklet az aktív repülés alsó határa.

ELŐRELÁTÓ SZÜLŐK

Élőhelyeit a tápnövény elterjedése határozza meg, amely igen változatos élőhelytípusokon jelenik meg. A kocsordos-őszirózsás sziki magaskórósok, rétsztyepek, nyílt sziki tölgyesek és erdőssztyepprétek szegélye, valamint cickóros puszták a főbb élőhelyei, de fellelhető másodlagos területeken is, például gátoldalakon vagy felhagyott szántókon.

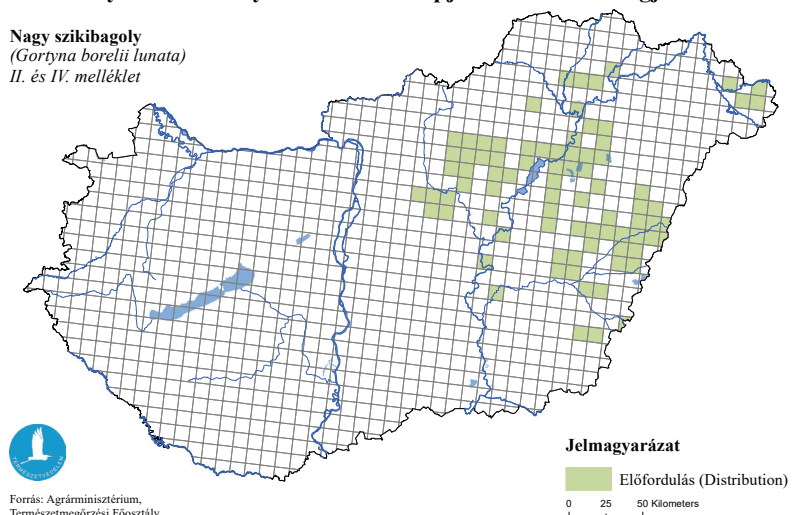
A faj neve is utal rá, hogy élőhelyei elsősorban szikesek, ahol gyakori az időszakos tavaszi vízborítás. Mivel a tartamosabb belvíz veszélyeztetné az előző év őszén lerakott petéket, ezért a lepké specális módon alkalmazkodott az élőhely kihívásaihoz. A nőtény lepkék a sziki kocsordok közelében nő, jellemzően 25–45 cm magasságú fűfélék (Poaceae) szárhüvelyébe helyezik petéiket, amelyek aztán viszonylagos biztonságban vészelik át a telet és a kora tavaszt.

A nagy sziki-bagoly országos elterjedési térképén jól látszik, hogy a Kiskunság szikes területeiről hiányzik a faj

Forrás / természetvedelem.hu

Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke alapján készített országjelentés 2019

Nagy sziki-bagoly
(*Gortyna borelii lunata*)
II. és IV. melléklet



Forrás: Agrárminisztérium, Természetmegőrzési Főosztály

Jelmagyarázat
Előfordulás (Distribution)
0 25 50 Kilometers

Ritka és veszélyeztetett

A nagy sziki-bagoly (a 13/2001. [V. 9.] KöM-rendelet értelmében) Magyarországon fokozottan védett, és az Európai Unió Élőhelyvédelmi Irányelvének mellékleteiben szereplő közösségi jelentőségű (Natura 2000) lepkefaj. A magyar Vörös könyv aktuálisan veszélyeztetett lepkefajként tartja számon, és bár a könyv több mint három évtizeddel ezelőtt jelent meg, megállapításai sajnos a mai napig érvényesek.

A fajra kiemelt természeti értéként kell tekinteni, így nem meglepő, hogy a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) keretében folytatott kutatások, valamint a Pannon gyepek hosszú távú megőrzését célul kitűző GRASS-LAND-HU LIFE integrált projekt fontos célfaja.

A FAGY SEM AKADÁLY

Egyetlen nemzedéke szeptember közepétől október végéig repül, noha az időjárástól függően már augusztusban is megjelenhetnek az első példányai. A lepkék napközben a gyepszintben és a talajrepedésekben bújnak meg, majd szürkületkor másznak fel a növényzetre, és egészen hajnalig repülnek. Éjjeli aktivitásuk nagyjában függ a hőmérséklettől, a harmat- és ködképződéstől, valamint a légmozgás erősségétől, hiszen a rajzási periódus második



Az angol és német szakirodalom részletesen foglalkozik a nőtények peterakáshoz választott növényfajaival, míg hazai viszonylatban ilyen célirányos vizsgálat az elmúlt évekig nem történt. Három vizsgálati év, és összesen 128 peterakás megfigyelésével 8 növényfajt sikerült azonosítani, amelyek alkalmasak lehetnek a peték lerakására. Jellemzően a réti ecsetpázsit, a közönséges tarackbúza és a nagy termetű csenkeszek a preferált növények. Az egyes élőhelyek vegetációja és kezelési módja nagyban befolyásolja a rendelkezésre álló alkalmas peterakási felületek típusát. Kedvezőtlen területhasználat esetén, amikor nem áll rendelkezésre megfelelő méretű szálfű, a kis termetű fűfélék (veresnadrág csenkesz)

Fagyponthoz közel a lepkék repülése megáll, ilyenkor a kutatóknak lehetősége adódik közelebbről megvizsgálni az egyes példányokat ivar és kor meghatározása céljából

Fotó / Danyik Tibor



A lepke élőhelyének kezelése során ügyelni kell az érintetlenül hagyott tápnövényfoltok megletére, ugyanis csak a magas vegetációban képes a nőtény petéinek lerakására

Fotó / Danyik Tibor

és a sziki kocsord virágos hajtása, illetve nádasodó élőhelyeken a nád elszáradt hajtása ha korlátozottan is, alkalmas peterakási felület lehet, de sikerült már megfigyelni elszáradt őszirozsa-virágzatra petézést is. A peterakások minden esetben már elszáradt növényi részekre történnek.

VÉDELMEI IGÉNYEL

A nagy szikibagoly Magyarország egyik legértékesebb lepkéje. A nagyobb állományok és a védett területen található élőhelyek fennmaradása hosszú távon biztosítottak látszik, de a legtöbb populációt számos veszélyeztető tényező fenyegeti. Természetvédelmi szempontból elsődleges tehát az ismert élőhelyek védelme és megfelelő kezelése. Az élőhelykezelést illetően kiemelt fontosságú a peterakásra alkalmas növényzet megléte, mert a hiánya a legfőbb veszélyeztető tényező. Az intenzív kaszálás és a késői legeltetés a legnegatívabb hatású, de a területek gazdálkodás alól való kivonásának is lehetnek negatív következményei. Gyakori probléma az élőhelyek spontán cserjésedése és nádasodása, az idegenhonos inváziós növényfajok, például a gyalogakác térnyerése. Legsérülékenyebb állományait az erdei tisztásokon, valamint az erdő-gyep élőhelykomplexeken találjuk, ahol gyakori a beerdősítés vagy a rossz helyre telepített vadetető okozta élőhelyvesztés.

TÉLEN CSAK ÓVATOSAN!

Bár még a védett természeti területnek nem minősülő Natura 2000 gyep hasznosítású területekre vonatkozó gazdálkodási szabályozás is lehetőséget nyújt (engedély birtokában) az október 31. és április 23. között történő legeltetésre, vagyis a téli legeltetésre, a lepkék élőhelyein ezt különös gonddal és odafigyeléssel kell végezni.

A gyepek termő- és regenerációs képessége a vegetációs időszakon kívül csökken, ezért fokozottan fennáll a túllegeltetés veszélye. A csapadékosabb, főleg tavaszi időszakban a taposásból eredő talajdegradáció esélye is nagyobb. A faj szempontjából mégis a már lerakott peték lelegetése és taposása a kritikus. Sajnos a klimatikus viszonyok egyre jobban eltolják a biológiailag aktív időszakokat, valamint a csapadék időbeli eloszlása és tartamossága is egyre kiszámíthatatlanabb, ezzel növelve a téli legeltetés gazdálkodói igényét.

DANYIK TIBOR

A cikk megjelenését a LIFE IP GRASSLAND-HU (LIFE17 IPE/HU/000018) projekttel összefüggésben az Európai Unió LIFE Programja támogatta. Az itt közölt írás nem kizárólagosan tükrözi az Európai Unió álláspontját.



GRASSLANDHU